

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
SREDNJOBOSANSKI KANTON / KANTON SREDIŠNJA BOSNA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, MLADIH, KULTURE I SPORTA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, ZNANOSTI, MLADIH, KULTURE I ŠPORTA

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

ZA OSNOVNE ŠKOLE

Travnik, august 2025.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
SREDNJOBOSANSKI KANTON / KANTON SREDIŠNJA BOSNA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, MLADIH, KULTURE I SPORTA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, ZNANOSTI, MLADIH, KULTURE I ŠPORTA

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

ZA OSNOVNE ŠKOLE

Travnik, august 2025.

Kurikulum nastavnog predmeta Demokratija i ljudska prava za osnovne škole

Izdavač: Ministarstvo obrazovanja, nauke , mladih, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona / Ministarstvo obrazovanja, znanosti , mladih, kulture i športa Kantona Središnja Bosna

Za izdavača: Bojan Domić, ministar

Grupa za izradu predmetnog kurikulumu:

Emir Uzunalić, voditelj
Mr. sc. Mirza Čehajić, koordinator
Emir Kozlić, član
Alisa Salčinović, član
Ismet Suljić, član
Izet Čamdžić, član
Elvedina Bektaš, član
Aida Salkić, prof., voditeljica Stručnog tima

Recenzenti:

Dr. sc. Nezir Krčalo
Dr. sc. Esad Delibašić

Stručni tim za razvijanje, prilagođavanje i inoviranje predmetnih kurikulumu i njihovu primjenu u osnovnim i srednjim školama na području Srednjobosanskog kantona u kojima se nastavni proces realizuje na bosanskom jeziku:

Nezira Fuško, prof., voditeljica Stručnog tima
Sabahudin Travnjak, MA, voditelj radne grupe
Slavica Drmić, prof., član
Iva Stanić, administrator online platforme

Lektor:

Dr. sc. Nermin Šušić

Tehnička priprema i uređenje:

Pedagoški zavod Zenica
Dr. sc. Nevzudin Buzadžija

Predmetni kurikulum preuzet od strane Ministarstva za obrazovanje, nauku, kulturu i sport Zeničko-dobojskog kantona na osnovu pisane saglasnosti (akt broj: 10-34-7329/25 od 16. 04. 2025. godine).

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	6
C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA	7
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI.....	9
OSNOVNA ŠKOLA	
9. razred	9
E/ UČENJE I PODUČAVANJE.....	20
F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU	22
G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA.....	23

A/ OPIS PREDMETA

Demokratija i ljudska prava obuhvata mnogobrojne aktivnosti u nastavi, ali i izvan nje, koje pomažu učenicima da, mnogo prije nego što postanu građani u zakonskom smislu te riječi, usvoje znanja i razviju vrijednosti, stavove i vještine u oblasti različitih aspekata funkcionisanja zajednice i života sa drugim ljudima u zajednici. Podučavanje demokratije i ljudskih prava u školama ima uticaj na čitavu zajednicu, najviše preko porodice i prijatelja učenika koji pohađaju ova učenja. Širenjem ideje o nužnosti poznavanja načina na koje funkcionira građanski uređeno društvo, svi se njegovi članovi potiču na proaktivno djelovanje, traženje informacija, preuzimanje inicijativa i participiranje u životu zajednice odnosno na shvaćanje pojedinca kao bitnog člana zajednice.

Bosni i Hercegovini potrebni su građani koji će se uključivati u društveni i politički život kako bi se osiguralo njegovanje osnovnih demokratskih vrijednosti, ali i kako bi se poticala socijalna kohezija u društvenoj i kulturnoj različitosti. Neke od temeljnih vrijednosti koje se promiču učenjem i podučavanjem demokratije i ljudskih prava su: nepovredivost ljudskog života, tolerancija, ljubaznost, lične slobode i poštenje, prihvatanje odgovornosti, uvažavanje jednakosti i prava svih ljudi, spolna ravnopravnost, pravednost uz korištenje demokratskih principa...

Demokratija i ljudska prava kao predmet ima viziju razvoja informiranog, aktivnog i odgovornog građanstva. Dostizanje tog cilja i ostvarenje te vizije dugoročan je proces koji započinje edukacijom mladih o njihovim pravima, ali i odgovornostima u građanskom društvu. Budući aktivni i odgovorni građani u svojoj obrazovnoj dobi stiču znanja o održivom razvoju i ekologiji, o interkulturalnosti, stiču vještine argumentiranja stavova, vještine sudjelovanja u konstruktivnim raspravama, uče o važnosti prihvatanja različitosti, opismenjuju se komunikacijski u kontekstu razumijevanja uloga medija i sl.

Sve to se postiže upotrebom metoda saradničkog i iskustvenog učenja, čime se učenik potiče na samostalno pronalaženje informacija iz različitih izvora, kritičko promišljanje, raspravljanje i izgrađivanje vlastitih stavova. Od toga zavisi razvoj i napredak svakog pojedinca, čijim se sazrijevanjem proširuje i njegova društvena uključenost, koja nalaže i potrebu za usvajanjem socijalne i građanske kompetencije.

Socijalna kompetencija se odnosi na skup usvojenih oblika ponašanja koji su potrebni pojedincu za lično uključivanje u aktivnosti zajednice i interakciju s drugim članovima. Ova kompetencija je preduslov za odgovarajuću komunikaciju između jednog i drugog člana zajednice. S druge strane, građanska kompetencija sastoji se od znanja/razumijevanja, stavova/vrijednosti i vještina/sposobnosti ključnih za građane kao nosioce prava i odgovornosti u društvu, koji razumiju društvene procese i svoju ulogu u njima, te je jedna od ključnih kompetencija, navedena u Evropskom referentnom okviru za cjeloživotno učenje.

Demokratija i ljudska prava, kao dio grupe društvenih predmeta, pored toga što je samo po sebi multidisciplinarno, povezuje se i sa programima i sadržajima drugih društvenih predmeta, kao što su Historija, Geografija, Bosanski jezik i književnost, itd. Podučavanje o demokratiji i ljudskim pravima posebno dolazi do izražaja u korelaciji sa historijom gdje su mnoge teme i nastavne jedinice međusobno povezane i čiji se program u velikoj mjeri služi primjerima iz prošlosti. Pri tome je uloga nastavnika presudna, jer od njegove osposobljenosti zavisi u kojoj

mjeri i na koji način će se primijeniti postojeće analogije između demokratskog obrazovanja i sadržaja navedenih predmeta.

Nastavnik je taj koji organizuje i usmjerava proces podučavanja i učenja u kojem je učenik kreator svoga znanja. On predlaže aktivnosti, prilagođava iskustva učenja, upućuje na resurse i prikladne materijale za učenje o nastavnim sadržajima, pojavama i procesima i, gdje je to moguće, uključuje učenika u proces odabira. Nastavnik, također, motivira, potiče i ohrabruje učenika u procesu razvoja političke pismenosti, te stvara kontekst za učenje birajući pristupe kojima osigurava poštovanje različitosti učenika i njihovih stilova učenja.

Predmet Demokratija i ljudska prava pripada društveno-humanističkom području i izučava se jedan čas sedmično u devetom razredu osnovne škole.

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

Temeljni ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta Demokracija i ljudska prava su:

1. Razumijevanje demokracije kao pravednog načina organizovanja društva, kako se pravda provodi u djelo u svakodnevnom životu i kako se principi autoriteta, odgovornosti i privatnosti kao i vrijednosti na kojima su zasnovani „reflektuju“ u institucijama ustavne demokracije.
2. Razvijanje kritičkog odnosa prema lažnim autoritetima i autoritarnim ljudima, identifikovanih sa uzrocima koji zastupaju istinske vrijednosti čovjeka: odgovornost, pravednost, poštenje, humanost, marljivost, razumijevanje kao i poštovanje drugih i drugačijih.
3. Usvajanje određenih znanja i informacija o svojim pravima, odgovornostima i načinu djelovanja u zajednici, te razvijanje sposobnosti za uočavanje društvenih problema i njihovo rješavanje kroz saradnju u razredu, porodici i široj lokalnoj zajednici.
4. Razvijanje kritičkog odnosa prema osobama koje su neodgovorne, nepravedne, nerazumne, te prepoznavanje posljedice njihovog djelovanja u društvu.
5. Korištenje funkcionalnih vještina i kompetencija koje su neophodne za život u demokratskom društvu (kritičko i kreativno mišljenje, istraživačke vještine, obrazlaganje sopstvenih stavova, sposobnost izražavanja, sposobnost vođenja razgovora sa starijim osobama, razumijevanje potreba drugih i vođenje argumentovanog dijaloga kroz realizaciju Projekta građanin).
6. Razumijevanje važnosti poznavanja prava proisteklih iz Konvencije o pravima djeteta, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija, drugih međunarodnih konvencija o zaštiti i poštovanju dječjih i ljudskih prava kao i prava zagarantovanih Ustavom Bosne i Hercegovine.

C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA

A. Demokratija i građanska znanja

Kroz ovu oblast učenik bi trebao da se upozna s pojmovima: autoritet, građanin i vlast. Prepozna i analizira osobe koje smatra autoritetom u svakodnevnom životu, porodici, školi i široj zajednici. Uočava potrebu postojanja autoriteta kroz navođenje primjera u svom životu. Uočava moguće posljedice nedostatka djelotvornog autoriteta u određenim situacijama. Nabraja mjesta i pojedince koje smatra autoritetima. Prepoznaje osobe koje svojim radom opravdavaju poziciju autoriteta kao i pojedince koji ne opravdavaju poziciju autoriteta. Saznaje kako treba birati ljude na pozicije autoriteta. Saznaje potrebu postojanja vlasti radi zaštite individualnih prava kao i prava drugih osoba. Upoznaje se sa osnovnim prirodnim pravima i načinima njihove zaštite. Upoznaje se sa konceptom ustavne i autokratske vlasti kao i njihovim prednostima i nedostacima navodeći primjere kroz historiju. Saznaje kako može učestvovati u vlasti i koje će odluke donositi kao budući građanin.

Unutar oblasti Demokratija i građanska znanja definirane su dvije tematske cjeline:

A.1. Autoritet,

A.2. Građanin i vlast.

B. Građanske vještine

Kroz ovu oblast učenik se upoznaje sa konceptom odgovornosti i načinom pristupa realizaciji projekta građanin. Razumije koncept odgovornosti i potrebu postojanja odgovornih osoba. Identifikuje različite izvore odgovornosti kao i načine preuzimanja odgovornosti. Prepoznaje moguće posljedice za osobe koje imaju ili preuzimaju odgovornost. Zna izabrati koju odgovornost treba ispuniti u slučaju kada se suprotstavljaju jedna drugoj. Kroz praktičan dio sadržaja nastavnog predmeta pod nazivom „Projekt građanin/Ja građanin” učenik se upoznaje sa stvarnim praktičnim metodama i procedurama donošenja odluka koje su od interesa za razvoj zajednice; razvija praktične sposobnosti i stječe potrebna znanja za odgovorno učestvovanje u javnom, društvenom životu; razvija djelotvorne i kreativne sposobnosti komuniciranja i izgrađuje sopstvene stavove i samopouzdanje pri korištenju prava i odgovornosti. Učenik bi trebao znati objasniti pojam javne politike, prepoznati i znati objasniti nadležnosti i odgovornosti različitih grana i nivoa vlasti.

Unutar oblasti Građanske vještine definirane su dvije tematske cjeline:

B.1. Odgovornost,

B.2. Projekt građanin.

C. Građanski stavovi

Oblast građanski stavovi obuhvata ključne aspekte savremenog društva kroz pojmove pravde, privatnosti, te kulture i globalizacije u evropskom kontekstu. Učenik prihvata da se radi dobrobiti zajednice svi trebaju pridržavati određenih pravila te da je pravedno odlučivanje važno za uspjeh svih. Izgrađuje vlastiti mehanizam procjenjivanja tri različite kategorije pravde: distributivne, korektivne i proceduralne. Razumije ciljeve korektivne pravde i uviđa posebnu važnost proceduralne pravde za razvoj demokratije. Razumije koncept privatnosti kao i potrebu za individualnom privatnosti u svom životu. Uočava tri različita koncepta privatnosti:

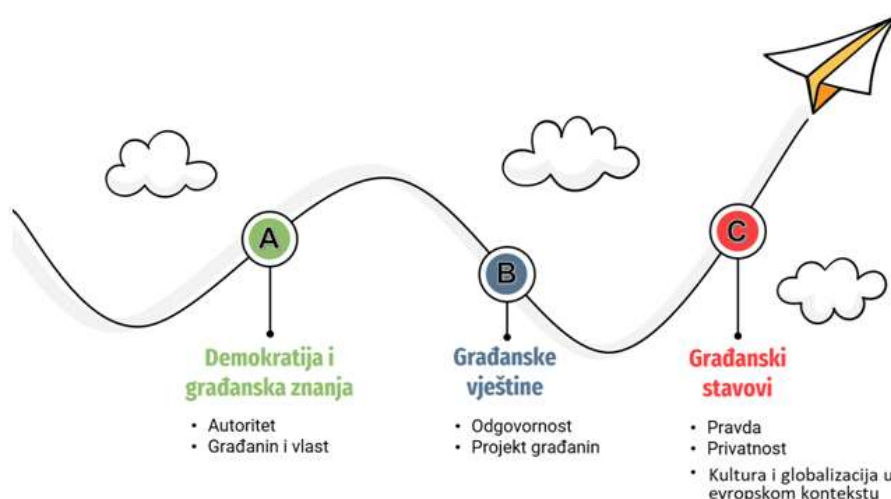
privatnost posmatranja, privatnost informacije i privatnost ponašanja. Razumije razloge različitog ponašanja ljudi kada se radi o privatnosti. Sagledava moguće posljedice privatnosti, ali razumije i potrebu postojanja obima i granica privatnosti radi individualne i društvene sigurnosti. Kultura i globalizacija u evropskom kontekstu istražuju kako procesi globalizacije oblikuju kulturni identitet evropskih zemalja kroz interkulturalni dijalog, očuvanje lokalne baštine i vrijednosti evropske zajednice. Globalizacija oblikuje ekonomsku, političku i društvenu stvarnost Evrope, a učenici trebaju biti svjesni kako ovaj proces donosi brojne prednosti, poput slobodnog protoka ljudi, roba i kapitala, dok istovremeno nameće izazove poput nejednakosti, klimatskih promjena i očuvanja lokalnih identiteta. Sve teme zajedno promovišu kritičko mišljenje, građansku svijest i aktivno učešće u društvenim procesima kako bi se oblikovalo pravedno, održivo i odgovorno društvo.

Unutar oblasti Građanski stavovi definirane su tri tematske cjeline:

C.1. Pravda,

C.2. Privatnost,

C.3. Kultura i globalizacija u evropskom kontekstu.

Oblasna struktura predmetnog kurikulumu Demokratija i ljudska prava

Za sve tri navedene oblasti (domene/koncepta), razrađeni su odgojno-obrazovni ishodi koji su okosnica predmetnog kurikulumu Demokratija i ljudska prava. Odgojno-obrazovni ishodi pomažu nastavnicima u praćenju napretka učenika i u vrednovanju učeničkih postignuća. Tokom pripremanja procesa učenja i podučavanja nastavnik treba povezati odgojno-obrazovne ishode sa sadržajima navedenim u kurikulumu i metodama podučavanja. U tabelama su odgojno-obrazovni ishodi označeni šiframa.

Skraćenice poput A.9.1. ili B.9.2. i sl. označavaju redom: oblast kojoj ishod pripada (A – Demokratija i građanska znanja, B – Građanske vještine, C – Građanski stavovi), godinu podučavanja predmeta (9. – deveti razred), te redni broj odgojno-obrazovnog ishoda koji se podučava u sklopu navedene oblasti. Skraćenice tipa GRO-2.3.2. ili GRO-2.3.4. i sl. označavaju poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za Demokratiju i ljudska prava definiranih na ishodima učenja, odakle su ishodi dijelom ili u cijelosti preuzeti.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI

OSNOVNA ŠKOLA

9. razred osnovne škole /1 čas sedmično/33 časa godišnje/

Oblast: A/ Demokratija i građanska znanja	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.9.1. Objašnjava oblike društvene moći, autoriteta i vlasti kroz historiju.	• Objašnjava odnos između društvene moći, autoriteta i vlasti u lokalnoj zajednici i državi. • Određuje demokratiju kao politički sistem i prepoznaje njegove karakteristike. • Analizira povezanost i međuzavisnost nivoa i grana vlasti u Bosni i Hercegovini. • Razlikuje horizontalnu i vertikalnu podjelu vlasti • Nabraja prava koja bi svi ljudi trebali imati.
Poveznice sa ZJNPP	GRO-2.3.1.
Ključni sadržaji	
- Zašto nam je potrebna vlast? (prirodna prava, vlast, apsolutna moć, prirodno stanje, pristanak ili saglasnost, društveni ugovor...).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ishoda ove oblasti moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno izlaganje, dijalošku metodu, metodu demonstracije, diskusije, ilustracije, simulacije, različite oblike radionica i sl.). Od nastavnih sredstava i pomagala moguće je koristiti: plakate, panoje, PowerPoint prezentacije i sl. Od oblika nastave potrebno je zastupiti ravnomjerno: teoretsku nastavu usmjerenu na usvajanje činjeničnih znanja i praktičnu nastavu usmjerenu na stjecanje praktičnih životnih vještina. Učenicima pojasniti pojmove: <i>prirodna prava, vlast, apsolutna moć, prirodno stanje, društveni ugovor</i>. Kako bi identificirali osnovna prava, možemo ih navesti da zamisle neko pravo za koje smatraju da svi ljudi trebaju imati. Naprimjer, svaki građanin ima pravo na zaštitu privatne svojine. Učenici mogu u grupama ili pojedinačno objasniti kako mogu biti zaštićena prava koja su identificirali. Uz primjenu postojećeg udžbenika nastavne sadržaje nastojati dopuniti savremenim izvorima informisanja. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa Historijom, Bosanskim jezikom i književnošću i drugim srodnim predmetima.	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.9.2. Opisuje ulogu ustavne vlasti u zaštiti prava građana i funkcioniranju demokratskog društva.	• Opisuje osnovna obilježja i ulogu ustava u funkcioniranju države, lokalne zajednice i odnosima među građanima. • Uočava razliku između ustavne, autokratske i diktatorske vlasti. • Objašnjava kako je vlast organizirana i šta je u nadležnosti svakog dijela vlasti? • Navodi odlike ustavne vlasti i navodi primjere koristeći Ustav Bosne i Hercegovine. • Određuje obilježja političkog uređenja Bosne i Hercegovine. • Analizira osnovne nadležnosti različitih grana, nivoa i tijela vlasti, te tumači njihovu povezanost i međuzavisnost.

Poveznice sa ZJNPP		GRO-2.2.2.
Ključni sadržaji		
- Šta je demokratska ustavna vlast? (Ustav, ustavna vlast, autokratska /diktatorska vlast, privatna svojina...)		
Preporuke za ostvarenje ishoda		
U ostvarivanju ishoda ove oblasti moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno izlaganje, dijalošku metodu, metodu demonstracije, diskusije, ilustracije, simulacije, različite oblike radionica i sl.). Od nastavnih sredstava i pomagala moguće je koristiti: plakate, panoe, PowerPoint prezentacije i sl. Od oblika nastave potrebno je zastupiti ravnomjerno: teoretsku nastavu usmjerenu na usvajanje činjeničnih znanja i praktičnu nastavu usmjerenu na stjecanje praktičnih životnih vještina. Učenicima treba pojasniti pojmove: ustav, ustavna vlast, autokratska ili diktatorska vlast, privatna svojina. Kako bi ostvarili navedeni ishod, učenici se mogu podijeliti u grupe. Svaka grupa može analizirati jednu od odlika ustavne vlasti navedenih u udžbeniku, objasniti i navesti primjere, odnosno važnost tih odlika. Učenici mogu koristiti primjer Ustava Bosne i Hercegovine. Ono što su uradili, trebaju podijeliti sa ostalim kolegama u razredu. Uz primjenu postojećeg udžbenika, moguće je nastavne sadržaje dopuniti i drugim didaktičkim sredstvima i izvorima. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa Historijom, Bosanskim jezikom i književnosti i drugim srodnim predmetima.		
Ishod učenja	Razrada ishoda	
A.9.3. Razlikuje modele demokratske vlasti, objašnjava ulogu građana u njima i navodi važnost participacije građana u demokratskom odlučivanju.	• Prepoznaje kako se djelovanje lokalne demokratske vlasti mijenja s većim sudjelovanjem građana u odlučivanju o lokalnim pitanjima. • Razlikuje posebnosti državne demokratske vlasti, s naglaskom na predstavničku i direktnu demokraciju. • Objašnjava zašto je učešće u vlasti u interesu građana. • Analizira načine na koji građani mogu štititi svoja prava učešćem u vlasti. • Potkrepljuje argumentima, zašto građani imaju obavezu da rade na unapređenju svoje zajednice. • Navodi primjere građanske angažiranosti učenika i odraslih u školi i lokalnoj zajednici.	
Poveznice sa ZJNPP		GRO-2.3.3.
Ključni sadržaji		
- Kako građani mogu učestvovati? (građanin/državljanin, stranac...) - Koje odluke ćete donositi kao građanin? (glasanje na izborima...)		
Preporuke za ostvarenje ishoda		
Kako bi ostvarili navedeni ishod, učenici mogu biti podijeljeni u manje grupe. Svaka grupa treba napraviti spisak, na koji način građani mogu učestvovati u vlasti, a potom odgovoriti na sljedeća pitanja: Koja je prednost, a koji nedostatak svakog od navedenog načina učešća? Da li su svi oblici učešća jednako važni za zaštitu naših osnovnih prava? Zašto? Koji vam se čini najvažnijim? Donošenje odluke o tome da li i u kojoj mjeri učestvovati u vlasti je veoma bitno. Da bi učenici donijeli ispravnu odluku, trebaju razmisliti o nekoliko stvari. Neke od njih su: Svrha naše vlasti; Koliko su vama vaša prava važna? Koliko ste zadovoljni načinom na koji vlast radi? Koristeći vježbu za razvoj kritičkog mišljenja iz udžbenika učenici mogu odgovoriti na set pripadajućih pitanja. Ono što su uradili, trebaju podijeliti sa ostalim kolegama u razredu. Uz primjenu postojećeg udžbenika, moguće je nastavne sadržaje dopuniti i drugim didaktičkim sredstvima i izvorima. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa historijom, bosanskim jezikom i književnošću i drugim srodnim predmetima.		

Ishod učenja	Razrada ishoda
A.9.4. Objašnjava pojmove moći, autoriteta i vlasti i na koji način se moć, autoritet i vlast stječu, koriste i opravdavaju.	• Objašnjava razliku između moći i autoriteta. • Razlikuje koncepte moći, autoriteta i vlasti. • Objašnjava zašto je važno poznavati izvore autoriteta, te je u stanju prepoznati i vrednovati koristi (prednosti) i nedostatke (cijene) upotrebe autoriteta. • Objašnjava razliku između ograničene i neograničene vlasti te pojmove legaliteta i legitimiteta vlasti u demokratiji • Navodi primjere korištenja moći sa i bez autoriteta u prošlosti i danas. • Uočava i opisuje korištenje moći sa i bez autoriteta i zloupotrebe vlasti na lokalnom i državnom nivou u Bosni i Hercegovini, te raspravlja o mogućim posljedicama u svakodnevnom životu.
Poveznice sa ZJNPP	DHP-4.2.1.
Ključni sadržaji	
- Kakva je razlika između autoriteta i moći bez autoriteta? (moć, autoritet, običaji, principi moralnosti...) - Zašto nam treba autoritet? (koristi/prednosti, cijene/nedostaci...)	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ishoda ove oblasti moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno izlaganje, dijalošku metodu, metodu demonstracije, diskusije, ilustracije, simulacije, različite oblike radionica i sl.). Od nastavnih sredstava i pomagala moguće je koristiti: plakate, panoe, PowerPoint prezentacije i sl. Od oblika nastave potrebno je zastupiti ravnomjerno: teoretsku nastavu usmjerenu na usvajanje činjeničnih znanja i praktičnu nastavu usmjerenu na stjecanje praktičnih životnih vještina. Učenicima pojasniti pojmove: moć, autoritet, običaji, principi moralnosti. Nakon toga, učenici mogu voditi dnevnik dok proučavaju pojam autoriteta. Započeti mogu tako što će opisati dvije stvarne ili zamišljene situacije. Prva može biti primjer upotreba autoriteta, druga primjer upotrebe moći bez autoriteta. Situacije se mogu prikazati riječima ili crtežom. Također je moguće pročitati novine ili pogledati vijesti putem televizije, odakle će izdvojiti dva teksta ili izvještaja iz vijesti koji prikazuju upotrebu autoriteta ili upotrebu moći bez autoriteta. Svoja zapažanja učenici trebaju podijeliti s kolegama u razredu kojima će objasniti kako te dvije situacije ilustriraju koncepte moći i autoriteta. Isto tako, učenici mogu bilježiti probleme koji su nastali zbog nedostatka djelotvornog autoriteta, nakon čega će predložiti kako se autoritet može upotrijebiti da se riješe ti problemi. Uz primjenu postojećeg udžbenika, moguće je nastavne sadržaje dopuniti i drugim didaktičkim sredstvima i izvorima. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa historijom, bosanskim jezikom i književnošću i drugim srodnim predmetima.	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.9.5. Diskutuje o važnosti pažljivog biranja ljudi na poziciju autoriteta i koristi „intelektualno oruđe“ za analizu pozicije autoriteta.	• Identificira primjere autoriteta i objašnjava različite argumente o njegovim izvorima i opravdanju. • Uočava potrebu da postoje autoriteti radi lakše zaštite kako svojih tako i prava drugih građana. • Daje kritički osvrt na odluke izvora autoriteta navedene u konkretnim primjerima.

	• Objašnjava zahtjeve određene pozicija autoriteta, kao i kvalifikacije osobe koja bi trebala ispuniti tu poziciju. • Sastavlja listu pitanja za koja smatra da birači treba sebi da postave kada su u pitanju kvalifikacije kandidata na izborima u gradu, entitetu ili državi. • Utvrđuje prednosti javnih debata između kandidata za javnu službu. • Analizira pozicije autoriteta, te je u stanju odlučiti koji kandidat ima najbolje kvalifikacije za neku poziciju. • Identificira nositelje autoriteta u lokalnoj zajednici, povezuje ih s lokalnom vlašću i opisuje kako se ta vlast uspostavlja. • Uočava važnost pažljivog biranja ljudi na pozicije autoriteta.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Gdje nalazimo autoritet i kako se on opravdava? (funkcija institucije, izvori autoriteta, pristanak, vrhovno biće/božanska prava...) - Kako treba birati ljude na pozicije autoriteta? (pozicija autoriteta, kvalifikacije, obaveze moći, ograničenja, marljivost...) - Koga treba izabrati na poziciju autoriteta? (uredbe)	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Ishod se ostvaruje u povezanosti s odgojno-obrazovnim ishodima drugih nastavnih područja i u skladu s potrebama, interesima i mogućnostima učenika, kao i aktuelnim dešavanjima. U ostvarivanju ishoda ove oblasti moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno izlaganje, dijalošku metodu, metodu demonstracije, diskusije, ilustracije, simulacije, različite oblike radionica i sl.). Od nastavnih sredstava i pomagala moguće je koristiti: plakate, panoe, PowerPoint prezentacije i sl. Od oblika nastave potrebno je zastupiti ravnomjerno: teoretsku nastavu usmjerenu na usvajanje činjeničnih znanja i praktičnu nastavu usmjerenu na stjecanje praktičnih životnih vještina. Učenicima treba pojasniti pojmove: funkcija institucije, vrhovno biće, božanska prava, pozicija autoriteta... Podijeljeni u grupe učenici mogu izabrati neku poziciju autoriteta, opisati je i nabrojati kvalifikacije potrebne za tu poziciju. Također je moguće organizirati i debatu tokom koje će učenici simulirati izbor za gradonačelnika zamišljenog grada. Kao pomoć može poslužiti vježba kritičkog razmišljanja iz udžbenika. Uz primjenu postojećeg udžbenika, moguće je nastavne sadržaje dopuniti i drugim didaktičkim sredstvima i izvorima. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa Historijom, Bosanskim jezikom i književnošću i drugim srodnim predmetima.	

Oblast: B/ Gradanske vještine	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.9.1. Identificira izvore odgovornosti i objašnjava kako i zašto ljudi preuzimaju određene odgovornosti.	• Uočava sličnosti i razlike u pravima i odgovornostima koje učenici imaju u školi i lokalnoj zajednici. • Objašnjava odnos između državnih i lokalnih vlasti u izradi i provođenju javnih politika. • Identificira odgovornost, osobe kojima se odgovornost duguje, kao i nagrade i kazne koje idu uz te odgovornosti.

	• Procjenjuje odnose između sloboda, prava, odgovornost i dužnosti pojedinca od lokalnog do državnog nivoa.
Poveznice sa ZJNPP	--
Ključni sadržaji	
- Šta je odgovornost? (odgovornost, nagrada, kazna, prijedlog zakona, činioči, izvori...) - Koji su izvori odgovornosti? (obaveza, saglasnost, postavljenje, običaji, moralni principi, ugovor, zadatak, zanimanje, građanska dužnost, svjestan izbor...)	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Sa učenicima možemo razgovarati o tome zašto je važno da ljudi ispunjavaju svoje odgovornosti. Učenici trebaju znati nešto o izvoru odgovornosti – odakle potiče ta odgovornost. Možemo tražiti od učenika da razmisle o jednoj važnoj odgovornosti koju imaju i da odgovore na sljedeća pitanja: Koja je to odgovornost? Kome je dužuju? Koji je izvor te odgovornosti? Koje su prednosti izvršavanja te odgovornosti? Šta se može dogoditi ako je ne ispune? Zašto je ta odgovornost važna? Učenici mogu načiniti tabelu u koju će unijeti odgovornosti koje imaju kod kuće, u školi, i u zajednici, nakon čega će prikazati kome tu odgovornost dužuju, izvor te odgovornosti i nagrade ili kazne koje je prate. Iz novina ili časopisa mogu prikupiti ilustracije koje prikazuju vršenje odgovornosti, te ih pričvrstiti na pano u razredu. Također je moguće nacrtati crtež ili napraviti kolaž da bi ilustrovali neke od odgovornosti koje imaju, pokazujući njihov izbor. Kod učenika razvijati kritičko mišljenje korištenjem vježbi iz udžbenika ili navođenjem vlastitih primjera kako bi ostvarili željeni ishod. Kad god je to moguće nastavne sadržaje realizirati uz korelaciju sa Historijom, Bosanskim jezikom i književnošću i drugim srodnim predmetima.	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.9.2. Analizira prava, odgovornosti, ulogu i status pojedinca i društvenih grupa u odnosu na opće dobro.	• Objašnjava neke od najčešćih koristi i cijena ispunjavanja odgovornosti. • Procjenjuje različite izvore odgovornosti i objašnjava kako i zašto ljudi preuzimaju različite odgovornosti. • Prepoznaje prema kome smo odgovorni u određenim situacijama, te zna da izvršenje odgovornosti donosi nagradu/korist, a neizvršenje kazne/cijene. Identificira koristi i cijene ispunjavanja odgovornosti u određenoj situaciji. • Brani stav u situaciji u kojoj treba izabrati između odgovornosti, vrijednosti i interesa koji se suprotstavljaju jedni drugima. • Opisuje slobode, prava, odgovornosti i dužnosti pojedinca u društvu.
Poveznice sa ZJNPP	DHP-4.1.1.
Ključni sadržaji	
- Koje su posljedice preuzimanja odgovornosti? (koristi, cijene, predvidivost, sigurnost, efikasnost, ljutnja, nezavisnost, samouvjerenost, prihvatanje i odobravanje, dobitak u znanju, povećano priznanje status ili plaćanje, tereti, žrtvovanje drugih interesa, strah od neuspjeha, nepravednost...) - Kako izabrati između odgovornosti koje se suprotstavljaju jedna drugoj? (vrijednost, interesi...)	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ishoda ove oblasti učenici mogu identificirati odgovornost koju bi željeli preuzeti. Mogu podijeliti papir na dva dijela. Na jednu stranu napisati koristi, a na drugu cijene. Zatim numerisati koristi i cijene prema važnosti koju za njih imaju. Također mogu sačiniti intervju sa osobom koja radi neki, njima interesantan posao. Pri tome će zamoliti tu osobu da sačini spisak najvažnijih odgovornosti tog posla ili profesije, opiše posljedice ispunjavanja, odnosno	

neispunjavanja tih odgovornosti i sl. Isto tako učenici mogu napisati priču u kojoj će opisati osobu koja se našla u situaciji gdje se odgovornosti suprotstavljaju jedna drugoj. Trebaju biti spremni da objasne kolegama u razredu šta i zašto je ta osoba odlučila učiniti.

Moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno izlaganje, dijalošku metodu, metodu demonstracije, diskusije, ilustracije, simulacije, različite oblike radionica i sl.). Od nastavnih sredstava i pomagala moguće je koristiti: plakate, panoe, PowerPoint prezentacije i sl. Od oblika nastave potrebno je zastupiti ravnomjerno: teoretsku nastavu usmjerenu na usvajanje činjeničnih znanja i praktičnu nastavu usmjerenu na stjecanje praktičnih životnih vještina.

Kod učenika treba razvijati kritičko mišljenje korištenjem vježbi iz udžbenika ili navođenjem vlastitih primjera kako bi ostvarili željeni ishod. Kad god je to moguće nastavne sadržaje treba realizirati uz korelaciju sa Historijom, Bosanskim jezikom i književnosti kao i srodnim sadržajima iz drugih predmeta.

Ishod učenja	Razrada ishoda
B.9.3 Tumači pojam „javne politike“ kao zbir mjera koje vlast donosi u cilju unapređenja društvenog života.	• Određuje pojam javne politike i tumači kako se mjerama javne politike unapređuje život građana. • Objašnjava šta je i koja je funkcija javne politike u Bosni i Hercegovini, na kojim nivoima i u kojim područjima se ona donosi, kako se donosi i ko je provodi. • Identifikuje subjekte koji učestvuju u donošenju mjera javnih politika u Bosni i Hercegovini. • Objašnjava proces donošenja i provođenja mjera javne politike na lokalnom, kantonalnom, entitetskom i državnom nivou. • Razlikuje tijela koja su odgovorna za donošenje i provedbu javnih politika. • Analizira odnos između državnih, entitetskih, kantonalnih i lokalnih vlasti u izradi i provođenju javnih politika.
Poveznice sa ZJNPP	GRO-2.4.1.

Ključni sadržaji

- Javna politika (definicija, vrste, način donošenja, učesnici, šta su mjere javne politike, primjeri mjera javne politike, šta sadrže mjere javne politike...).

Preporuke za ostvarenje ishoda

Pretpostavka uspjehnog ostvarivanja ciljeva i svrhe Projekta građanin je pomoći učenicima da razumiju pojam javne politike i proces donošenja politike. Preporučljivo je da nastavnik/ica s učenicima razradi navedene pojmove kako bi učenici razumjeli šta je to javna politika i proces donošenja politike, u skladu s općim značenjem tih pojmova. Nakon toga, podijelite razred u manje grupe od tri do četiri učenika. Svakoj grupi dajte dva do tri primjerka, poželjno je lokalnih novina, iz kojih odabiru četiri do pet članaka koji odražavaju ono što ta grupa podrazumijeva pod pojmom javne politike. Svaki odabrani članak mora biti iz drugog dijela novina, npr. domaće vijesti ili vijesti iz svijeta, poslovne stranice, sport i sl. Grupe se moraju pripremiti za predstavljanje i odbranu svakog članka koji su odabrale kao primjer javne politike. Pozovite svaku grupu da predstavi jedan od odabranih članaka i odbrani ga kao primjer javne politike pred razredom. Grupa koja dolazi sljedeća ne bi trebala predstaviti članak koji tematski pripada istom dijelu novina kao i članak prethodne grupe. Upotrijebite primjere koje su odabrali učenici za vođenje rasprave o tome koji su ključni elementi javne politike. Nakon rasprave o ključnim elementima javne politike, dajte vremena grupama da sastave definiciju javne politike, napišu je na poster-papir, a potom je predstave razredu. Isto tako, da biste provjerili razumijevanje učenika, možete ih pitati: Šta su naučili o značenju javne politike? Je li se njihovo poimanje javne politike izmijenilo uslijed ove aktivnosti? Ko je odgovoran za donošenje javne politike? Kako bi se mogla postojeća javna politika izmijeniti?

Ishod učenja	Razrada ishoda
B.9.4. Procjenjuje odgovornosti koje različiti nivoi vlasti i javne institucije imaju u provođenju javne politike.	• Prepoznaje nivo odgovornosti lokalnih i kantonalnih vlasti u odnosu na saradnju s građanima prilikom uspostavljanja javnih politika. • Opisuje tijela koja su odgovorna za donošenje i provođenje javnih politika na lokalnom i kantonalnom nivou. • Objašnjava odnos između kantonalnih i lokalnih vlasti u izradi i provođenju javnih politika. • Procjenjuje rad javnih službi u odnosu na ciljeve i mjere javnih politika. • Kritički preispituje uvriježene predrasude i stereotipe o politici i političarima. • Uočava i analizira kako svi nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini osiguravaju sudjelovanje građana u izradi i provođenju mjera javnih politika. • Analizira u kojoj mjeri i na koji način građani sudjeluju u izradi i provedbi javnih politika u Bosni i Hercegovini, te osmišljava njihovo aktivno uključivanje.
Poveznice sa ZJNPP	GRO-2.4.2.
Ključni sadržaji	
- Projekt građanin/Ja građanin (objašnjenje projekta – opis sadržaja portfolija, korak po korak). - Projekt građanin/Ja građanin (prepoznavanje nekih mjera javne politike u zajednici, identifikacija problema javne politike i prikupljanje informacija o problemu koji će se izučavati – način prikupljanja informacija, analiziranje informacija, selekcija informacija).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pomozite učenicima da razumiju postupak pripreme i izrade portfolija. Razgovarajte o onome što učenici znaju o problemima u svojoj sredini. Uputite ih na korištenje priručnika Projekt građanin u izdanju CIVITAS-a (https://civitas.ba/projektgradjanin/strucna-literatura-i-tekstovi). Podijelite razred u grupe i pokažite im kako da ispune upitnik za identifikaciju i analizu problema. Prije izbora problema za proučavanje, učenici treba da provjere šta znaju o postojećim problemima u svojoj sredini. Kada razred izabere problem, učenici treba da prikupe dodatne informacije koje će iskoristiti pri izradi portfolija. To mogu učiniti tako što će identificirati izvore informacija. Započnite razgovor o izvorima informacija navedenim u upitnicima koji su namijenjeni učenicima. Navedite i druge izvore koji su možda dostupni u vašoj zajednici. Učenici mogu predložiti susret sa nekim ko je u kontaktu sa određenim izvorom. Npr. advokata, osobu koja radi u nekoj od vladinih službi, dobrovoljca i sl. Kada su to učinili, podijelite razred u istraživačke timove, i svaki neka se koncentrira na jedan izvor. Pročitajte pitanja iz upitnika zajedno sa učenicima. Možete zamoliti po jednog odraslog dobrovoljca (roditelji, stariji građani, nastavnici ili druge osobe koje su orijentirane na poboljšanje života u društvu) da pomaže učenicima svakog tima da ispune svoj zadatak, ali da ne preuzmu zadatak na sebe.	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.9.5. Objašnjava načine i argumentira važnost sudjelovanja građana u izradi, provođenju i vrednovanju mjera javne politike.	• Razlikuje nadležnosti i odgovornosti različitih grana i nivoa vlasti, te procjenjuje koji nivo i ogranci vlast su odgovorni za rješavanje određenih problema u zajednici. • Prepoznaje različite dimenzije politike na odgovornosti u određenoj situaciji.

	konkretnim primjerima (procesnu, proceduralnu i institucionalnu). • Objašnjava važnost sudjelovanja građana u izradi, provođenju, praćenju i vrednovanju javnih politika u pojedinim područjima. • Diskutuje o problemima u javnim politikama, brani vlastite stavove, opisuje proces izrade javnih politika, odnosno proces donošenja odluka, s ciljem rješavanja problema u zajednici. • Kritički procjenjuje utjecaj interesnih grupa na medije i donošenje političkih odluka. • Pokazuje vještine izrade i predlaganja odgovarajućih javnih politika javnim tijelima te vještine praćenja i vrednovanja javnih politika u odgovarajućim područjima.
Poveznice sa ZJNPP	GRO 2.4.3.
Ključni sadržaji	
- Projekt građanin/Ja građanin (Izrada razrednog portfolija – prikazivanje/objašnjenje problema, analiza alternativnih rješenja, izrada vlastite javne politike i akcionog plana, izbor dokumentacije. - Projekt građanin/Ja građanin (predstavljanje portfolija – odbrana stavova i osvrt na naučeno).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Podijelite razred u četiri grupe, od kojih svaka treba da izradi jedan dio portfolija. Instrukcije su date u priručniku Projekt građanin u izdanju Civitas-a (https://civitas.ba/projektgradjanin/strucna-literatura-i-tekstovi). Rad sve četiri grupe treba biti zastupljen na razrednom portfoliju. Sastoji se iz dva dijela: izlaganja i dokumentacije. Dio za izlaganje čine četiri lista/postera, 100cm x 75cm. Rad svake od četiri grupe treba biti izložen na jednom komadu sa četiri prikaza. Materijal može uključiti pisane izjave, popis izvora, tabele, grafikone, fotografije, originalne radove, itd. Dio za dokumentaciju se sastoji iz četiri dijela, odnosno formira ga svaka grupa za svoj dio portfolija. Svaka od četiri grupe treba da izabere iz prikupljenog materijala ono što najbolje dokumentira njihovo istraživanje. Izabrani materijal treba povezati, i svaki dio materijala označiti uvezom u drugoj boji, i nabrojati u sadržaju. Peti dio dijela dokumentacije treba da uključi materijal koji je sugeriran u šestom koraku Priručnika: Osvrt na ono što su učenici naučili, i da bude odvojen uvezom druge boje. Preporučuje se da svaki razred usmeno predstavi svoj materijal pred drugim razredom ili grupom odraslih kao završnu aktivnost. Usmena prezentacija treba da ima formu saslušanja u kome svaka od četiri grupe predstavlja i odgovara na pitanja vezana za svoj dio portfolija. Rasprava učenicima pruža priliku da saznaju nešto više o načinima na koje mogu učestvovati u upravljanju.	

Oblast: C/ Građanski stavovi	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.9.1. Objašnjava važnost općevažećih pravila za osiguranje društvene jednakosti i utvrđuje njihovu povezanost sa statusom građanina u procesu zadovoljavanja pravde.	• Razlikuje distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu. • Procjenjuje situacije koje pokreću pitanja distributivne, korektivne i proceduralne pravde. • Objašnjava potrebne korake za utvrđivanje ispravnosti procedura.

	• Procjenjuje da li su procedure u skladu s poštivanjem ljudskih prava i sloboda. • Objašnjava razlike između pravila kojima se osigurava društvena jednakost od pravila kojima se daje privilegija pojedine grupe. • Opisuje posljedice upotrebe lošeg pravila u cilju donošenja pravedne odluke odnosno zadovoljavanja ili nezadovoljavanja pravde, te predlaže promjene u cilju zadovoljavanja pravde. • Prepoznaje situacije u kojima se radi o proceduralnoj pravdi. • Procjenjuje posebnu važnost poznavanja koncepta proceduralne pravde i načina na koji ona funkcioniše s ciljem razvoja povjerenja u demokratsko društvo.
Poveznice sa ZJNPP	GRO-1.1.2.
Ključni sadržaji	
- Zašto se pitanje pravde dijeli na tri vrste? (distributivna, korektivna i proceduralna pravda, koristi, cijene...) - Kako se mogu koristiti intelektualna sredstva pri proučavanju pitanja distributivne pravde? (irelevantno, vrijednost, interesi, lojalnost, potreba, sposobnost, zasluga...) - Koji su ciljevi korektivne pravde? (ispravka, sprečavanje, obeshrabrivanje...) - Proceduralna pravda (zakonski procesi, povelja prava...).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ishoda ove oblasti moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno izlaganje, dijalošku metodu, metodu demonstracije, diskusije, ilustracije, simulacije, različite oblike radionica i sl.). Od nastavnih sredstava i pomagala moguće je koristiti: plakate, panoe, PowerPoint prezentacije i sl. Od oblika nastave potrebno je zastupiti ravnomjerno: teoretsku nastavu usmjerenu na usvajanje činjeničnih znanja i praktičnu nastavu usmjerenu na stjecanje praktičnih životnih vještina. Učenicima pojasniti pojmove: distributivna pravda, korektivna pravda, proceduralna pravda... Uputiti učenike da pronađu medijske izvještaje (tv, internet, novine) o problemima koji uključuju distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu i da svoje izvještaje podijele sa ostalim učenicima u razredu. Učenici, također, mogu opisati situaciju u kojoj je neko donio odluku o distributivnoj pravdi za koju misle da nije bila ispravna. Mogu opisati primjer korektivne ili proceduralne pravde koji su se pojavili u štampi ili na televiziji. Razgovarajte o tome šta se može desiti u porodici, školi, zajednici ili državi ako niko ne pokuša da na pravedan način ispravi prekršaje ili povrede? Zašto? Razgovarajte o pravednosti procedura korištenih pri prikupljanju informacija i donošenju odluka u tim situacijama. Uz primjenu postojećeg udžbenika, moguće je nastavne sadržaje dopuniti i drugim didaktičkim sredstvima i izvorima. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa Historijom, Bosanskim jezikom i književnosti i drugim srodnim predmetima.	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.9.2.. Određuje slobodu i prava pojedinca, jednakost, vladavinu prava i solidarnost kao najviše demokratske vrijednosti.	• Opisuje vlastitu privatnost navodeći primjere kroz privatnost posmatranja, privatnost informacija i privatnost ponašanja. • Razlikuje različite situacije u pogledu privatnosti tj. da li u pojedinim situacijama postoji ili ne postoji privatnost. • Objašnjava faktore koji mogu uticati na različita ponašanja ljudi po pitanju

	privatnosti, te ih potkrepljuje argumentima da se ljudi npr. iz različitih kultura različito odnose prema pitanju privatnosti. • Identifikuje i objašnjava moguće posljedice privatnosti, te je u stanju analizirati obim i ograničenja privatnosti u specifičnim situacijama. • Potkrepljuje argumentima da je privatnost veoma važno pravo za očuvanje slobode i sigurnosti, ali isto tako da nije apsolutno pravo. • Objašnjava šta je vladavina prava i zagovara važnost provedbe za osiguranje ispoljavanja privatnosti.
Poveznice sa ZJNPP	GRO-2.1.1
Ključni sadržaji	
- Šta je privatnost? (privatnost posmatranja, informacija, ponašanja...) - Zašto se razlikuju ponašanja ljudi kada se radi o privatnosti? (profesija, prilika...) - Koje su posljedice privatnosti? (sloboda, kreativnost, sigurnost i povjerenje, zaštita ideja, nedostatak novih ideja, usamljenost, loše ponašanje, ozlojeđenost...) - Koji bi trebali biti obim i granice privatnosti? (apsolutno, granica, obim, validan...)	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju navedenog ishoda moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno izlaganje, dijalošku metodu, metodu demonstracije, diskusije, ilustracije, simulacije, različite oblike radionica i sl.). Od nastavnih sredstava i pomagala moguće je koristiti: plakate, panoe, PowerPoint prezentacije i sl. Od oblika nastave potrebno je ravnomjerno zastupiti: teoretsku nastavu usmjerenu na usvajanje činjeničnih znanja i praktičnu nastavu usmjerenu na stjecanje praktičnih životnih vještina. Učenicima navesti i obrazložiti primjere svake od tri vrste privatnosti: privatnost ponašanja, privatnost informacije, privatnost posmatranja. Učenici mogu napraviti spisak primjera privatnosti koje primijete u svom okruženju ili dok gledaju televiziju. Tom prilikom trebaju naglasiti šta ljudi žele zadržati privatnim? Kako čuvaju te stvari privatnim? Učenici mogu napisati novinski članak o nekom događaju u zajednici (npr. koncert) u kojem će napraviti spisak koristi i cijena o utjecaju tog događaja na privatnost ljudi. Isto tako mogu napraviti ples ili tačku mimike u kojoj će dati primjere drugih koji bi htjeli ograničiti naše pravo na privatnost. Uz primjenu postojećeg udžbenika, moguće je nastavne sadržaje dopuniti i drugim didaktičkim sredstvima i izvorima informacija. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa Historijom, Bosanskim jezikom i književnosti te drugim srodnim predmetima.	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.9.3. Razvija kritičko mišljenje o utjecaju globalizacije i demokratije na kulturni i građanski identitet, uz prepoznavanje uloge Evropske unije u promociji demokratskih vrijednosti i interkulturalnog razumijevanja.	• Razlikuje lični, kulturni i građanski identitet. • Obrazlaže važnost poštivanja različitih kulturnih identiteta za dobrobit pojedinca i društva • Zagovara kulturnu različitost kao društveno bogatstvo. • Razlikuje pojmove „globalizacija“, „međunarodni odnosi“, „međunarodni akteri“ i „održivi razvoj“. • Obrazlaže važnost razvoja globalne građanske svijesti za rješavanje globalnih problema. • Procjenjuje prednosti i nedostatke globalizacije.

	• Obrazlaže pojam i historiju Evropske unije. • Prepoznaje vrijednosti i ciljeve Evropske unije. • Analizira prednosti i nedostatke članstva u Evropskoj uniji.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
- Kulturni i građanski identitet. - Globalizacija i demokratija. - Evropska unija.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nastavni proces treba biti osmišljen tako da angažuje učenike kroz različite metode i strategije. Učenici mogu učiti da razlikuju lični, kulturni i građanski identitet kroz diskusije i kreativne zadatke koji omogućavaju refleksiju o njihovim vlastitim iskustvima i društvenim ulogama. Razumijevanje važnosti poštivanja različitih kulturnih identiteta može se ostvariti kroz interkulture radionice, prikazivanje dokumentarnih filmova i grupne aktivnosti koje naglašavaju bogatstvo različitosti. Kroz analizu studija slučaja i projekte, učenici mogu istraživati odnos između kulturnog i građanskog identiteta, dok debate i govorni zadaci mogu poslužiti kao alati za zagovaranje kulturne različitosti kao važnog društvenog bogatstva. Pojmovi globalizacija, međunarodni odnosi i održivi razvoj mogu se istraživati kroz istraživačke zadatke i interaktivne aktivnosti, gdje učenici analiziraju različite aspekte globalnog društva. Razvoj globalne građanske svijesti kao ključnog alata za rješavanje globalnih problema može se podsticati kroz simulacije i igre uloga, koje učenike stavljaju u položaj donosilaca odluka. Kritičko razmišljanje o prednostima i nedostacima globalizacije može se razvijati kroz strukturirane diskusije i zadatke, dok se pojam i historija Evropske unije mogu istraživati interaktivnim prezentacijama, kvizovima i istraživačkim projektima. Evaluacija prednosti i nedostataka članstva u Evropskoj uniji može se dodatno obraditi kroz debate koje omogućavaju učenicima da razvijaju analitičke i argumentacijske vještine.	

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

U realizaciji nastavnih sadržaja građanskog obrazovanja, nastavnici pružaju informacije, osmišljavaju, organizuju i usmjeravaju učeničke aktivnosti, kreiraju atmosferu u kojoj se nastava odvija, daju povratnu informaciju, procjenjuju napredovanje učenika i ocjenjuju ih. Nastavnici u svom radu mogu koristiti postojeće udžbenike, priručnike građanskog obrazovanja, druge priručnike relevantne za obrazovanje za demokratiju i građansko društvo kao i specijalizovane sajtove na kojima se mogu naći odgovarajući tekstovi, primjeri, deklaracije, konvencije, zakoni, pravilnici i drugi pravni akti, odnosno ideje za aktivnosti.

Aktivnosti na času treba da se odvijaju u atmosferi gdje dominira povjerenje, poštovanje različitosti, međusobno uvažavanje, konstruktivna komunikacija, demokratske procedure. Nastavnik je glavni kreator klime na času i treba da bude svjestan da se i na taj način doprinosi ostvarenju ciljeva i ishoda predmeta.

Uz sadržaj programa nije naveden preporučeni broj časova po temama i nastavnici imaju slobodu u planiranju kojim redoslijedom će pojedine sadržaje obrađivati, na koji način će to raditi, kojom dinamikom, ali uvijek nastojeći da ih međusobno povezuju i da to vodi ka ostvarenju definisanih ciljeva i ishoda predmeta.

Diskusije, debate, projekti, eseji, radionice, demonstracije, simulacije, igranje uloga, analiza medijskih informacija, istraživanje i analiza dobijenih rezultata, studije slučaja, promocije, organizovanje kampanje, pokretanje akcija, samo su neke od aktivnosti koje su pogodne u realizaciji ovog programa.

Posebnu pažnju u predmetu Demokratija i ljudska prava imaju produkti učeničkih aktivnosti koji mogu biti različite vrste kao što su poster, audio-vizuelni zapisi, prezentacije, prikazi rezultata istraživanja i drugo. Oni se mogu koristiti pri integraciji ili rekapitulaciji pređenih sadržaja, procjeni napredovanja učenika kao i samoprocjeni nastavnika koliko uspješno radi. Produkti se mogu koristiti i izvan grupe, na primjer na izložbi u holu škole, u školskim novinama, sajtu škole, u lokalnoj zajednici ili lokalnim medijima.

Kako realizacija programa treba da se odvija u skladu sa principima aktivne, problemske i istraživačke nastave sa stalnim refleksijama na odgovarajuće pojave iz društvenog konteksta prošlosti i još više sadašnjosti, poseban zahtjev za nastavnike predstavlja potreba za pripremom stalno novih, aktuelnih materijala koji najbolje odgovaraju sadržaju, ciljevima i zadacima predmeta. Oni se mogu naći u različitim izvorima informacija, s tim da treba osposobiti i ohrabrivati učenike da i sami pronalaze materijale koji su pogodni za obradu na časovima. Odgovarajući filmovi (izabrani dijelovi) posebno su pogodni za predmet Demokratija i ljudska prava jer podsticajno djeluju na učenike da iskažu misli, osjećanja i stavove. Internet i različite socijalne mreže također treba uključiti u nastavu demokratija i ljudska prava jer su to oblici komunikacije koji su bliski učenicima i na kojima se mogu prepoznati i analizirati mnogi problemi života u savremenom svijetu. Poželjno je koristiti i razne edukativne platforme, poput *Civitas* E-učionice (<https://civitasonlineucionica.ba/>) ili *eTwinning-a* (<https://www.etwinning.net/bs>), koje nude priliku za razvoj i jačanje novih vještina i kompetencija za 21. stoljeće. Ove platforme predstavljaju dobru pripremu za: razmjenu znanja i iskustva; upoznavanje s načelima vođenja i sudjelovanja u projektima; učenje stranih jezika; korištenje modernih sredstava komunikacije i IKT alata i sl.

Za podsticanje učeničkih aktivnosti izuzetno su važna pitanja koja im se postavljaju. Ona bi trebalo da budu unaprijed pripremljena, sa sviješću šta se njima želi postići u odnosu na zadatke predmeta, jasna, zahtjevana ali ne i suviše komplikovana, po težini različita da bi podstakla učešće većeg broja učenika. Pitanja dobijaju pun smisao ukoliko su praćena odgovarajućom povratnom informacijom od strane nastavnika, kao i drugih učenika. Povratna informacija može biti i novo pitanje, parafraziranje ili pohvala. Ona doprinosi ostvarenju mnogih zadataka, podsticanju samopouzdanja, učešća u radu grupe i motivacije za predmet.

F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU

Ključni uslov realizacije ishoda u predmetu Demokratija i ljudska prava jeste način vrednovanja i ocjenjivanja učenika. Vrednovanje i ocjenjivanje u predmetu Demokratija i ljudska prava predstavljaju jedinstven sistem u kojem je provjeravanje trajan proces koji čini osnovu evaluacije i ocjenjivanja. Provjeravanjem znanja kod učenika i njihovim praćenjem u nastavnom procesu dolazi se do objektivne i zaslužene ocjene. Provjeravanjem se utvrđuje kvantitet i kvalitet znanja, ali i stepen razvijenosti sposobnosti i vještina, stepen primjenjivosti usvojenih znanja, stepen osposobljenosti za transfer znanja, odnos prema učenju, školskim i drugim normama, stepen socijalizacije. Da bi se izbjegla subjektivnost u ocjenjivanju uz usmeno i pismeno provjeravanje, koriste se i prezentacije na određene teme, debate, eseji...

Razumijevanje sadržaja predmeta Demokratije i ljudskih prava, upućuje na zaključak da je njegov cilj ne samo učenje, već unapređivanje učenja. U tom smislu možemo govoriti o dva nivoa: formativnom - proces nastave kroz povratne informacije koje nastavnik dobija od učenika i sumativno - kao produkt odnosno rezultat učenja, kroz različite oblike u kojima se rezultati mogu definisati.

Prilikom realizacije nastavnih sadržaja predmeta Demokratija i ljudska prava neophodno je mnogo češće upoznavati učenike sa rezultatima, dopustiti da sami pokušaju vrednovati i procijeniti svoj rad. Poželjno je i opravdano razmišljati i o mogućnostima samoevaluacije učenika, odnosno o načinima na koje oni sami mogu procjenjivati svoja postignuća, što je u funkciji važnih socijalizacijskih ciljeva (učešće u odlučivanju, kritičnost, odgovornost, pravednost, privatnost...). Pravilan izbor i planiranje metoda oblika i tehnika rada treba da omogući svakom učeniku da iskaže sposobnosti, vještine, stavove, oblikuje vrijednosti i procjenjuje dostignuća. Nastavnik procjenjuje ne samo formalna znanja nego i stepen angažovanja, motivacije, želje, oblike učešća, spremnost na saradnju, redovnost pohađanja nastave, odgovornost, snalaženje u grupnom izvršavanju zadataka, rezultate grupnog rada i sl.

Vrednovanje i ocjenjivanje učenika u predmetu Demokratija i ljudska prava izražava se brojčanim ocjenama: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), dovoljan (2) i nedovoljan (1). Zaključna ocjena na kraju razreda kod svakog učenika treba odgovarati ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda predmetnog kurikuluma.

Važno je da nastavnik prilikom vrednovanja i ocjenjivanja učenika vodi računa o okruženju učenika, kao i njegovoj intelektualnoj sposobnosti s ciljem motivacije za dalji period školovanja.

G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

- Nastavnici koji ispunjavaju propisane uvjete za nastavnike u osnovnoj školi, a koji imaju certifikat CIVITAS-a BiH o uspješno završenom teorijsko-metodičkom programu za osnovne ili srednje škole.
- Nastavnički fakultet u okviru kojeg je izučavan predmet Demokratija i ljudska prava/ Građansko obrazovanje.
- Ukoliko nema navedenih nastavnika, nastavu iz Demokracije i ljudskih prava mogu izvoditi, privremeno jednu školsku godinu, nastavnici koji imaju dokaz da su bili u programu obuke organizovane od strane CIVITAS-a.

